

IN MEMORIAM

AKADEMIK NEDIM FILIPOVIĆ (1915-1984)

U subotu, 21. aprila 1984. godine umro je akademik profesor Nedim Filipović. Vijest o tome ispunila je neizmjernom tugom sve nas, sve one koji su ga poznavali, koji su dolazili s njim u kontakt, kojima je bio učitelj i koji su s njim sarađivali.

Ne samo Odsjek za orijentalistiku, čiji je on bio osnivač, ne samo Filozofski fakultet i Univerzitet u Sarajevu, nego čitava naša zajednica izgubili su čovjeka i naučnika takvog misaonog potencijala kakav bi poželio i kakvim bi se ponosio svaki univerzitetski centar. Ta njegova misaonost, ta unutarnja svjetlost njegovog duha, zračila je u svakom doticaju s njim, i kada smo ga slušali kao studenti na njegovim predavanjima, i kada je govorio na skupovima, i kada je ljudski savjetovao ili raspravljao ili naprosto razgovarao sa bilo kim, u bilo kakvom povodu, sa studentom ili mladim kolegom, sa radnikom ili nastavnikom. Svi smo osjećali da iza te misaonosti stoji nesvakidašnja snaga ličnosti duboko humanih utemeljenja, u kojoj je sediment teškog životnog iskustva prožet sviješću o vlastitoj sudbini ljudskog postojanja i djelovanja, još u mladim godinama opredijelila njegov daljnji životni put u smjeru čovjekovog progressa. Tom putu nije bilo alternative kod ovog mladog čovjeka iznenađujuće nadarenosti, radne energije i erudicije, kojemu su etički kompromisi bili nepoznati. U svom snažnom uzrastanju kao intelektualac, orijentalist i naučnik on je svjesno, ovjeron vlastite spoznaje, prihvatio i usvojio marksističku orijentaciju, kojom je bio prožet sav svijet njegove naučne misli. To je oplemenilo nevideni rascvat njegove neiscrpne tvoračke energije. Njegov golemi naučni opus i njegovo sveukupno djelo i doprinos svjedoče o individualnim kvalitetima čije određenje gotovo izmiče mogućnostima iskazivanja riječima.

Čitav životni put profesora Nedima Filipovića protekao je u znaku neprestane borbe, odricanja, stvaralačkog rada i uvijek novih pregruća. Rođen je 7. februara 1915. godine u Glamoču, osnovnu školu pohađao je u Ključu, a srednju u Sarajevu. Potičući iz ugledne porodice, koja je naglo osiromašila u vihoru prvog svjetskog rata i odmah iza njega, on je već kao đak i student iskusio teške uslove oskudice i krajnja odricanja, sam se boreći i za vlas-

titu egzistenciju i za egzistenciju svoje porodice. Ali upravo ta borba izoštrila je njegov životni stav i rodila u njemu fanatičnu snagu i nepokolebivu upornost u učenju, za stalno sticanje novih znanja i proširivanje njegovih misaonih obzora. Bio je nadprosječan učenik i student. Još u srednjoj školi počeo je savladivati jedan strani jezik za drugim.

1934. godine u Beogradu se upisao na studij orijentalne filologije s narodnom historijom, jezikom i književnošću. Godine koje su slijedile proticale su u neprekidnom samoodricanju i neumornom angažovanju u studiju. Ako je danju morao da pohađa predavanja i da se brine o egzistenciji, ostajala je noć za samostalan rad i čitanje u biblioteci. 1937. godine dobio je stipendiju za studij u Turskoj, te je od 1937-1939. student na Filozofskom fakultetu u Istanbulu, gdje je imao sreću da bude slušalac glasovitih orijentalista Helmuta Rittera i Fuada Köprilija. Istodobno je radio u Biblioteci Aja-Sofija.

Studij je završio 1939. godine, poslije čega je radio kao nastavnik u sarajevskim srednjim školama.

Rat i okupacija zatiču ga u Sarajevu, gdje se 1941. godine opredjeljuje za narodnooslobodilački pokret. S kraja 1942. godine uhapšen je kao saradnik NOP-a, pa je neko vrijeme proveo u okupatorskom zatvoru. Pošto je poslije toga ponovo bio uključen u ilegalan rad, pred opasnošću od novog hapšenja, 1944. godine prelazi na oslobođenu teritoriju u Hercegovini i tu već kao formirani progresivni intelektualac razvija aktivnost na prosvjetno-pedagoškom polju. Po završetku rata on nastavlja s tom aktivnošću, angažujući se istodobno u društveno-političkom životu za ostvarenje ideja i programa KPJ, pa je kao takav biran u razne organe narodne vlasti i u političke organe.

No, želja za naukom i istraživačkim radom ne samo da nikad nije napuštala profesora Filipovića, nego je sve više jačala. Rezultat toga je bio da se najprije našao na radu u Zemaljskom muzeju, da bi od 1949-1951. godine pohađao Institut društvenih nauka u Beogradu, što je bilo od posebnog značaja za njega.

Već do ovog vremena njegovi objavljeni radovi* iz domena historije naroda Jugoslavije osmanskog perioda afirmisali su ga ne samo kao zrelog poznavaooca ove problematike, već i kao turkologa poliglota, kao orijentalistu najšireg formata. Tada, 1951. godine izabran je za docenta za turski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, gdje je, kao redovni profesor, radio do zadnjeg svog dana.

Dolazak na Filozofski fakultet obilježava početak perioda najvećih njegovih ostvarenja i dostignuća, i kao profesora predavača i organizatora orijentalnih studija, i kao krupnog naučnog mislioca, i kao društvenog i kulturnog radnika.

Profesor Filipović je bio istinski utemeljitelj Katedre, docnije Odsjeka za orijentalistiku. U vrijeme kada je predavački kadar bio

* Vidi Bibliografiju radova (str. 221—228).

krajnje oskudan, on je uložio sve svoje snage da razvije moderan studij orijentalnih jezika na našem Fakultetu, preuzevši na sebe najveći mogući teret angažovanja, predavajući godinama po 12, pa i više časova sedmično. U jednom dugogodišnjem mukotrpnom pregalaštvu, uz velika samoodricanja, on je strpljivo izgrađivao mlađi kadar nastavnika i naučnika, bdijući nad razvitkom svakog pojedinca, najviše doprinoseći sam u razvitku svakog od njih. Njegovom zaslugom u razvitku studija orijentalnih jezika na našem Fakultetu, perzijski jezik je promovisan u B predmet i u Jugoslaviji se jedino ovdje studira. Uzdižući uporno kadar mlađih saradnika, on je istodobno usadivao među njih osjećanje odgovornosti, solidarnosti i saradnje u velikom zajedničkom poduhvatu na daljnjem unapređenju i razvijanju studija, čiju je viziju u sebi nosio. I ako danas imamo u ovom stepenu razvijen studij turskog, arapskog i perzijskog jezika, onda je to prije svega zasluga profesora Filipovića. Bio je preko tri decenije nastavnik Odsjeka, i pouzdano najviše angažovani naš profesor.

Međutim, ono čime je ostavio najdublji pečat svoje snažne ličnosti na Odsjeku, jeste duh neumornog stalnog daljeg usavršavanja u već postignutom, u jednoj permanentnoj težnji za perfekcijom, za savremenim nazorima i pogledom usmjerenim u budućnost. U takvim okolnostima mogućnosti za površnost i improvizacije bile su isključene. Tako je on, svojim neprekidnim angažovanjem, svojim ličnim primjerom i stalnim prisustvom, utro put jednom novom načinu rada moderne orijentacije na studiju koji je podignut na viši nivo. Možemo reći da ovo što sad imamo jeste škola profesora Filipovića, čiji je on bio inspirator, protagonist i veliki učitelj. Ona je njegovo djelo.

Studentima je profesor Filipović davao najblagotvorniji dio sebe. Svako njegovo predavanje, iz turskog jezika, ili turske književnosti, ili islamske civilizacije, predstavljalo je intelektualni dodatak. Njegova fascinantna snaga usmene riječi, sa njemu svojstvenom magičnom moći asocijacija, služila je uvijek za duboko misaono poniranje i otkrivanje skrivenih zakonitosti i smisla izučavanih pojava. Ta njegova predavačka usmena riječ inspirisala je uvijek na nova razmišljanja, otvarala vidike novih znanja studenata i usmjeravala ih pravcima samostalnog kritičkog mišljenja i zaključivanja. On je u njih unosio savremeni pogled na svijet u duhu sveopćeg ljudskog progressa. On je sigurno najznačajniji odgojitelj orijentalističkih kadrova u našoj zemlji.

Ova velika preokupiranost radom na Fakultetu ni malo nije umanjila njegovu predanost naučnom radu. Neiscrpane radne energije, on je godinama i godinama na naučnim istraživanjima radio noću, kao da je imao dva života. Bio je suveren u svim područjima orijentalnih znanosti, ali je njegova primarna naučna preokupacija bila u domenu istraživanja nacionalne istorije osmanskog perioda. On je bio svjestan da su ta istraživanja prioritetna s obzirom na kulturne i druge potrebe našeg socijalističkog društva. U tom smislu bio je angažovan i kao direktor Orijentalnog instituta u Sarajevu od 1964—1968. godine.

Njegova izuzetna tvoračka sposobnost naučnika došla je do izražaja u mnogobrojnim studijama i naučnim radovima od kojih je svaki predstavljao novi prilog i originalno rasvjetljavanje datog pitanja iz osmanskog perioda. Iz orijentalnih arhiva u Istanbulu i u Jugoslaviji objavio je raznorodnu arhivsku građu relevantnu za istoriju naših naroda pod osmanskom vlašću.

Ali neprolazni njegov doprinos naučnoj misli predstavlja niz studija u kojima je bacio novo svjetlo na neka ključna pitanja društveno-ekonomskog ustrojstva Osmanske Carevine i njene klasne utemeljenosti, kao što su pitanja timarskog sistema i agrarni odnosi u osmanskome feudalizmu, osmanske feudalne institucije i idejna kretanja u osmanskome društvu, socijalna gibanja u Osmanskom Carstvu s početka 15. vijeka; timarski sistem, naturalna privreda i razvitak gradova u Bosni; odžakluk timari i čiflučenje u Bosni, i najzad problem širenja islama u Bosni. Dovoljno se podsjetiti na njegovo glasovito djelo *Princ Musa i šejh Bedredin*, na njegov *Pogled na osmanski feudalizam*, na brojne druge studije kao *Vlasi i uspostava timarskog sistema u Hercegovini*, *O islamskom misticizmu* itd. da bi se ukazalo na veliku tvoračku moć njegove naučne misli, na grandioznu moć njegove naučne sinteze. Svojim naučnim djelom trajne vrijednosti profesor Filipović je snažno utisnuo liniju vlastite prisutnosti u našoj orijentalistici i istoriografiji, kao naš istaknuti orijentalist, turkolog filolog, krupno ime naše orijentalistike.

Profesor Filipović je tokom niza godina bio aktivno prisutan u društvenom, političkom i kulturnom životu ne samo našeg Fakulteta, Univerziteta i grada Sarajeva, nego i šire zajednice. Imao je brojne funkcije u Savezu komunista i drugim organizacijama, organima samoupravljanja, i svuda gdje je djelovao, nije štedio svoje snage da da doprinos društvenom progresu. U posljednje vrijeme osobito je bio aktivan i na naučnom i na društvenom planu u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, kao njen potpredsjednik.

Za svoj sveukupan stvaralački rad i društveno angažovanje dobio je brojna priznanja, odlikovanja i nagrade, među kojima Nagradu ZAVNOBiH-a, 27-julsku nagradu i Nagradu AVNOJ-a za 1983. godinu.

Smrću prof. Nedima Filipovića ugasio se jedan stvaralaštvom prebogati život koji je iza sebe ostavio našoj orijentalistici, našoj nauci poruku vječne borbe za nova saznanja, nove istine, za progres ljudske misli. Njegovo djelo ostaje trajna inspiracija za buduća pokoljenja orijentalista i naučnika.

Srdan Janković